

*STARO LETO SLOVO JEMLE,
NOVO SE BO ZÁČNOLO.
SREČO, ŽEGEN VAM ŽELIMO,
NAJ BO ZA VAS VÉSELO!*

USTANOVLJENA JE ETNOLOŠKA SEKCIJA RAZISKOVALNE SKUPNOSTI SLOVENIJE

Slovenskemu etnografskemu društvu, ki je že konec l. 1968 skušalo spraviti v življenje „Slovensko narodopisno skupnost“, je v veliko veselje, da je skupnost slovenskih etnologov v novih razmerah — žal, šele „silom prilika“ — zaživela. Naša „magna charta“, naš program raziskovalnega dela za naslednji trienij, je dokument, ki je nastal s širokim sodelovanjem vseh etnologov. Odprl je vrata in okna, izpričal škodljivost izolacije posameznih raziskovalnih enot in jasno pokazal njihove cilje v bližnji prihodnosti. Zdaj vidimo, da ima vsak svojih nalog dovolj, da se le malokdaj sekajo, če pa se, ugotavljamo, da je volja za koordinirano delo tu. Ljubosumje in egocentričnost sta za naprej nesmisel. Zdaj vemo vsi vsak za svoje naloge in vsak bo storil največ za svoje raziskovalno enoto, če bo pomagal izpolnjevati njene naloge.

Morda zavoljo časovne stiske še nismo utegnili narediti zadnjega koraka. V mislih mi je povezava Ljubljane s provinco, bolje, organska vključitev specifičnih raziskovalnih nalog provincialnih muzejev v vse-narodni raziskovalni program. Povsod, žal, etnografa še nimajo, kjer pa jih imajo, te naloge vidijo in se jih uspešno lotevajo. Kot vzgleden primer lahko navedem Kranj in Kamnik. Treba bo zdaj samo, da te naloge čimprej evidentiramo. Če že ne zavoljo finansiranja iz Sklada — marsikje tudi krajevni forumu zagotove lastna sredstva —, pa vsaj zato, da bo naš program čim popolnejši, vseslovenski.

Med dolgotrajnimi razpravami o naši magni charti se je izkristaliziralo tudi spoznanje, kako koristna bodo občasna srečanja vseh članov etnološke skupnosti, ker bi se pomenili o tekočih problemih naše vede in našega raziskovalnega dela. Ker igramo za naprej vsi z odprtimi kartami, je dana možnost odkrite izmenjave tudi različnih mnenj, možnost objektivne kritike. Vsi skupaj, ki tvorimo to skupnost, in vsak posameznik, smo izpostavljeni kritiki. Če bo hotel kdo povedati, da po njegovem kaka ustanova ali posamezni raziskovalec ne ubirata prave poti, bo to storil v našem krogu, javno, z razlogi in dokazi. Njegova pripomba bo sprožila diskusijo, ki bo napetost sprostila.

Sile so zdaj mobilizirane, program je tu. Nesreča bi bila, ko bi se po teh nemajhnih naporih pokazalo, da sredstva ne zadostujejo. Upajmo, da nam bo to prihranjeno in da se bomo dela lahko lotili sproščeno in s tisto zagnanostjo, s katero smo ustanavljali svojo skupnost in oblikovali svojo magno charto. Kdor bo rezal kruh, naj pomisli, da je razočaranje težko popraviti.

Dr. Niko Kuret

Kongresi in posvetovanja

ETNOLOGIJA SODOBNOSTI V MUZEJIH

V okviru proslav ob 150-letnici slovenskega muzealstva je Slovenski etnografski muzej organiziral posvetovanje etnologov o temi „Etnologija sodobnosti v muzejih“. Posvetovanje je bilo na Bledu in so se ga poleg slovenskih etnologov — muzealcev udeležili tudi kolegi iz drugih republik.

Že v uvodnih besedah je dr. Boris Kuhar, ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, ob svojem referatu prešel na bistvo problema, ko je citiral besede prof. Novaka, ki pravi, da se ljudska kultura v svojem zgodovinskem razvoju in prostorskem razširjanju nenehno spreminja. V nadaljnjih izvajanjih je dr. Kuhar poudarjal, da etnologija kot veda o ljudski kulturi ne more in ne sme biti omejena samo na določene družbene skupine, niti ne sme upoštevati samo preteklosti, kajti sedanost bo čez določen čas že bližnja ali daljna preteklost. Etnološka veda je prav v zadnjih letih dokazala, da je kot pomembna družbena znanost sposobna in hkrati dolžna proučevati ljudsko življenje v preteklosti in sedanosti. Njen okvir se je razširil tudi v drugo smer: etnologija ni več samo „kmetologija“, pač pa upošteva vse večje število socialnih slojev tako npr. delavstvo, predmetne prebivalce, rudarje, gozdne delavce, flosarje itd. Ob teh ugotovitvah pa je dr. Kuhar zastavil ključno vprašanje: do kolikšne mere so etnološki muzeji oziroma oddelki dolžni upoštevati najnovejše pojave v ljudskem življenju. Bližnja preteklost, ki smo jo v prvih letih po drugi svetovni vojni jemali kot sodobnost in se zanj verjetno nismo dovolj zanimali, nas danes že opominja zaradi pomanjkljivosti v dokumentaciji. Ali smo registrirali splošno uvedbo električnih likalnikov, modo najlonskih moških srajc, ki so masovno prihajale s pošiljkami iz Amerike, in druge novosti? Danes te srajce že sodijo v zgodovino oblačenja pri nas. Podobnih pojavov ni malo. Pred kakšnimi nalogami stojijo muzeji?

Dr. A. Baš je v svojem koreferatu z naslovom „O etnoloških raziskavah sodobnega gospodarskega orodja“ najprej povedal, da daje prednost etnologiji kot znanstveno raziskovalni vedi pred muzejem kot ustanovo, ki naj zbira in razstavlja etnografske predmete. Nobena razstava namreč ne more biti dobra, če predmeti oziroma tema razstave ni predhodno dobro proučena. Nadalje je v referatu ugotavljal, da se brez upoštevanja sodobnih in celo najnovejših procesov na kmetih ne da v celoti razlagati kmečka kultura, ki je bila pred industrializacijo in kakršna iz te dobe neposredno izvira. Etnologija naj bo veda o zgodovini načina življenja, za vse zgodovinske vede pa velja, da se v njih obravnavajo določeni procesi, ki so potekali v preteklosti oziroma v celotnem dosedanjem časovnem razponu. Vendar je dr. Baš v svojem referatu poudaril, da stališča o namenih in možnostih etnološkega dela niso dovolj prečiščena, kakor potrjuje dosedanja praksa, kajti raziskave orodja nujno posegajo v zgodovino tehnike. Spričo razvoja družbenih ved, ki so etnologiji najbližje, je čedalje bolj očitno, da bo

prejcoslej lahko predmet etnologije samo razmerje posameznih družbenih skupin do danih kulturnih prvin.

Dr. G. Makarovič je v krajšem koreferatu z naslovom „Likovno obzorje kot kriterij raziskovanja in razstavljanja ljudske umetnosti v muzeju“ poudaril, da ni mogoče podati popolne etnološke podobe neke družbene skupine v dolocenem času in prostoru, če ne poznamo in ne upoštevamo njenega likovnega obzorja. Na likovno obzorje današnjega človeka vpliva dolga vrsta novosti, s katerimi se nenehno srečuje in jih celo vključuje v širše ali ožje okolje. Temu dejstvu mora sodobna etnologija posvečati vso pozornost.

Dr. S. Zečević, ravnatelj Etnografskega muzeja v Beogradu, je v svojem koreferatu podal predvsem zgodovino te ustanove in govoril o razvoju načina zbiranja in razstavljanja etnografskih predmetov v muzeju.

V živahni razpravi, ki se je nato razvila, se je še bolj kot v referatih pokazalo, da je obravnavani problem pomemben in pereč. Udeleženci so se strinjali, da bi bilo potrebno še razpravljati o njem. Vsekakor presega jugoslovanski okvir. Saj se je pojavil pred leti tudi na etnološkem kongresu v Moskvi.

F. Šarf

1. MEDNARODNI KONGRES ZA EVROPSKO ETNOLOGIJO V PARIZU 24.–28. 8. 1971 je organizirala Mednarodna družba za etnologijo in folkloro (S. I. E. F.) v novem poslopiju pariškega etnografskega muzeja „Musée national des arts et traditions populaires“ v Bulonjskem gozdu na robu mesta. Udeležencev je bilo ok. 300 in so prišli iz vse Evrope, deloma tudi iz Amerike. Plenarna zasedanja so bila samo tri. Na njih so govorili o glavnih problemih evropske etnologije (referat je imel M. Pop iz Bukarešte), o jeziku kot občevalnem sistemu (J. Greimas iz Pariza) in o problemih muzejstva (J. Cuisenier iz Pariza). Referate in diskusijo so hkrati prevajali v angleščino, francoščino, nemščino in ruščino. Navzoči so mogli poslušati prevod v kateremkoli od teh jezikov v pomočjo slušalk, vdelanih v naslonjalo svojega sedeža v veliki, udobni glavni dvorani. Zato pa so se udeleženci komisij stiskali v pretesnih sobah, da včasih niso imeli prostora niti za mokri dežnik, niti za aktovko, kaj šele, da bi si mogli kaj zapisati. Komisij je bilo devet in so se v njih zvrstili vsi manjši referati, ki so obravnavali naslednje teme: 1. bibliografijo, 2. poljedelska orodja, 3. ljudsko pesništvo, 4. običaje, 5. ljudsko stavbarstvo in muzeje na prostem, 6. organizacijo družine, 7. film, 8. interetnične probleme v sodobni Evropi, 9. muzejsko prikazovanje ljudske kulture. Sestavni del programa so bili tudi prikazi filmov in obisk v „Musée de l'Homme“. Zadnji dan je bila skupščina S. I. E. F., na kateri je bil izvoljen novi odbor.

Tri dni pred kongresom je bil v istem poslopiju poseben 4. SESTANEK KOMISIJE ZA LJUDSKO PESNIŠTVO, posvečen vprašanju sistematike ljudskih balad in baladne bibliografije. Na njem so zastopniki posameznih evropskih dežel poročali, kako je od zadnjega sestanka v Utsteinu na Norveškem avg. 1970 napredovalo sestavljanje indeksov baladnih tipov, nato pa so v dolgi in temeljiti razpravi določili sistem razvrščanja praviljično-bajeslovnih balad. Referati so bili le štirje in so pomenili teoretično dopolnitev razpravljanj, ne narobe, kot je to običajno. Zadnji dan, ko se je govorilo o objavljanju baladne bibliografije in o bodočih nalogah komisije, je bilo tudi sklenjeno, naj bo prihodnji sestanek v Sloveniji, v avgustu 1972. Organizator sestanka bo Slovensko etnografsko društvo, neposredno skrb zanj pa je prevzela dr. Z. Kumer.

Predavanja

Letos je bil 1. sestanek Slovenskega etnografskega društva v četrtek 7. oktobra 1971. Namenjen je bil vprašanju etnografske bibliografije. Uvodno besedo je imel dr. Niko Kuret. Iz nje povzemamo naslednje.

Bibliografija ni samo nenadomestljiv pripomoček pri znanstvenem delu. Bibliografija je tudi obračun: kaže, kaj smo naredili, kaže, kje ostajajo vrzeli. S tega gledišča preletimo našo bibliografijo za leto 1970. Kar po odstavkih.

I. Vsega priznanja vredna je B. Plestenjak-Jemčeve bibliografija starega Etnologa. Ob njej tem bolj čutimo, kako potrebna bi nam bila bibliografija Slovenskega etnografa I – XX. Škoda, da nista izšli skupaj.

I. B. 1. Razstav je bilo precej, le malo pa je katalogov, ki bi ustrezali sodobnim znanstvenim zahtevam. Razstave se namreč pri nas pripravljajo – z nekaj častnimi izjemami – na vrat na nos, „ut aliquid fieri videatur“, zato tudi katalogi ne morejo biti studiozno sestavljeni in znanstveno uporabni. V tem odstavku je navedene tudi precej publicistike, ki je dvorezen nož: na eni strani popularizira naše delo, na drugi strani ga zavoljo „časnikarskih“ prijemov pači. Med resno zastavljenimi prispevki naj posebej omenim Vlaste Korenove Oblike etnografskih raziskavanj na območju pokrajinskega muzeja v Murski Soboti.

I. C. – I. D. O pomembnosti nove izdaje Valvasorjeve „Slave“ in njegove kranjske topografije je odveč izgublja-ti besede. Pozdraviti je nadalje izid slovenske izdaje častitljivega delca Friderika Barage o severnoameriških Indijancih. Zato pa z mešanimi občutki gledam navajanje „etnološke“ publicistike Borisa Kuharja o Afriki. Po številu enot zavzemajo njegove – in druge – objave o Afriki kar 7 % vseh v bibliografiji zajetih objav. To je vsaj nenavadno, da ne rečem kaj drugega – kaj neki smo Slovenci izgubili prav v Afriki? Na drugi strani ugotavljam, da smo v teoretičnih in metodoloških raziskavah naše stroke v l. 1970 kar odnehali.

I. E. Pri bornih možnostih našega publiciranja – Slovenski etnograf izhaja o nerazložljivimi zamudami – smo mogli z recenzijami le skromno dohajati inozemske in domače objave, ki jih ni malo.

II. V tem odstavku se lahko postavimo z nekaj odličnimi objavami, ki bodo ohranile trajno vrednost: J. Curka Urbanizacija v severovzhodni Sloveniji, P. Fistra Naselbinske oblike od Jezerskega do Bitenja, J. Marolta Hribovske kmetije v Šaleški dolini in J. Sedeja Črni kal. Posebno mesto zavzema temeljito delo V. Kremenška, sodobno usmerjena „mestna“ etnologija ljubljanske Zelenke jame.

III. M. Mušiča Arhitektura slovenskega kozolca pomeni dostojen mejnik, čeprav zadnja beseda o našem (?) kozolcu zlepa še ne bo izrečena. Kratki prispevek V. Belaja o slovenskih mlinih na veter je zanimiv.

VI. B. Tudi za raziskavo ljudske dejavnosti je bilo l. 1970 dosti uspešno. Zelo dobra se mi zdi študija o ljubljanskih butaricah Ljudmile Brazove, nič manj raziskava Pavle Štrukljeve o ciganski obrti. Dragocen je J. Žontarja prispevek o obrtnikih na Slovenskem l. 1673, prijetna je informacija B. Račiča o naših slamnatih „lojstrih“.

VI. B. 1. Na področju ljudske umetnosti in obrti smo dobili z delom N. Niklsbaher-Bregarjeve (in M. Makarovičeve) o naših ljudskih vezeninah dostojno dokumentacijo. Tudi M. Stanonikove opis žirovskega čipkarstva je dragocen. Sicer pa vlada – kakor kaže – v publiciranju raziskav o naši ljudski umetnosti precejšnja suša.

VI. D. Iz vseh objav v l. 1970 izstopa kot monumentalno delo več odličnih avtorjev Zgodovina agrarnih panog, h kateri se bo vračal vsak narodopisec, ki se ukvarja z materialno kulturo. A tudi nekateri krajši prispevki v tem odstavku imajo svojo težo: K. Kobe-Arzenškove o loški suknarni, A. Novakove o planšarstvu med dolinama Tržiške Bistrice in Kokre, M. Žontarjeve o potih čez naše karavanške prelaze do 18. stol. Boleč problem je načel Fr. Planina, ko piše o hribovskih kmetijah.

VIII. Študija M. Makarovičeve o hlačah v naši kmečki noši je koristen prispevek k poznavanju naše noše. Tudi A. Novakovi smo hvaležni za kratki zapis o rateški noši.

X. A. Sam sem mogel izdati III. del svojega Prazničnega leta, v katerem sem obdelal jesenske starosvetne šege. M., Rutarjevi dolgujemo lepi prispevek o šegah na Tolminskem. Sicer pa so ostajale objave o šegah (X. B. 3 –X. B. 2) na ravni publicistike, saj je predmet vabljen in danes spet marsikdaj dobrodošel. Isto velja o objavah in drugih odstavkih vse do folkloristike.

XVI. Svojo posebno veljavo ima prežgodaj umrlega Fr. Czigana objava o ljudski pesmi v koroških Krčanjah. Pridružuje se ji V. Voduška pregled slovenske koroške ljudske pesmi. Študija Z. Kumrove o zlogovanju ljudskih pesmi je dragocen prispevek za strokovne raziskave v tej smeri. Č. Šinkovcu dolgujemo dve objavi o partizanski ljudski pesmi.

XVII. Dasi kratek, pa je P. Merkuja prispevek o etnofoniji med Slovenci v Italiji vzbudil upravičeno pozornost. R. Hrovatin je objavil študijo o kontaminaciji v metriki ljudske pesmi.

XVIII. A. Mislim, da je posebna številka revije „Le livre slovène“, posvečena slovenskemu ljudskemu slovu s primeri v prevodu rajne S. Jerasove, opravila pomembno poslanstvo v inozemstvu. Tudi nova izdaja Trdinovih bajk in povesti o Gorjancih (z uvodom Emilijana Cevca) je hvale vredna. Od drugih prispevkov s področja ljudskega slova bo strokovnjaka zanimalo M. Matičetovega italijansko predavanje o odmevu furlanščine o rezijanskem ljudskem pripovedništvu. Sicer pa se prispevki v glavnem omejujejo na objave tekstov brez znanstvenih ambicij. Tudi to ima svojo ceno.

XXI. Razveseljiva je bela vrana med objavami o ljudskem govoru – V. Novaka prispevek o pomenu narečja v Prekmurju. Avtor je načel s tem poglavje, ki bi morali o njem začeti široko razpravo, obsegajočo ves slovenski prostor. Saj so poleg tistih, ki narečjem odrekajo pravico do obstoja, oglašajo celo glasovi, ki postavljajo vprašanje o upravičenosti naše narodnostne biti sploh, našega izročila, naše stvarjalnosti. Mislim, da se pripravlja spopad, ki bo ozračje razčistil in naj bi vsakemu nihilizmu pokazal vrata.

Naj se povrnem k našemu predmetu. Bibliografija za l. 1970 je narasla na 195 števil. Ocenjevanje ni nikoli docela objektivno, vendar se mi zdi, da je od teh objav komaj nekaj nad 30 (to je blizu 2 %) takih, ki imajo svojo težo in bodo ohranile svoj pomen za bodoče raziskovalno delo. Če pa upoštevamo, da je na Slovenskem komaj kakih 15 etnologov, ki se stalno ukvarjajo z znanstvenimi raziskavami, ta rezultat niti ni tako slab.

Naše razmišljanje ima pa tudi drugo plat. Bibliografija kaže zevajoče vrzeli v mnogih panogah naše vede. Tako npr. lepa vrsta ljudskih dejavnosti ni doživela nobene obravnave, v socialni kulturi zanemarjamo npr. ljudske poklice, sezonce, zdomce. Nihče se ne loteva lova in ribištva, rudarstva, prometa. Medicina, kaže, ne vzbuja več zanimanja, o ljudski vednosti in znanju pa sploh ni obravnav, čeprav etnobotanika, etnozootologija, etnometeorologija, etnoastronomija in pa tako bogato in tudi danes aktualno področje astrologije, magije, vedeževanja

in podobnega, sploh pa ves obsežni kompleks ljudskega verovanja naravnost kličejo po raziskovavcih! Sila važno poglavje naše etnopsihologije, naše narodne karakterologije ostaja pusta ledina.

Našel sem le tisto, kar me najbolj bode v oči. Vprašujem se samo, kdaj se bo peščici aktivnih raziskovavcev pridružil kdo od ne ravno maloštevilne doraščajoče mlade generacije?

Na 2. sestanku našega društva, v četrtek 4. nov., je predaval dr. Milko Matičetov o raziskovanju slovenske mitologije.

V začetku je poudaril, da predstavljajo slovensko mitološko gradivo le drobci in torej ni naključje, da je D. Trstanjak dal seriji svojih prispevkov s tega območja – objavil jih je pred 100 leti – naslov „Slovenske mitološke drobtine“.

Slovenska mitologija je bila že našim preroditeljem živo pred očmi, je rekel dr. Matičetov in opozoril, da so govorili o slovenskih Modricah. Takrat se je pri Slovanih pojavila želja, da bi imeli tudi oni svoj Olimp. Pri Rusih je Lomonosov v 70. letih 18. stol. skušal poslovaniti antični Olimp, drugi so ga posnemali in poskuse zasledimo tudi pri nas (Vodnik, M. Ravnika). Deloma so ti poskusi ostali v rokopisih. Enega je sestavil npr. Franc Bilc, filolog, ki je umrl še mlad v 20. letih 19. stol. Njegovo slovsko gradivo v treh debelih sešitkih je bilo namenjeno za Vodnikov besednjak, ostalo z njim vred v rokopisu in je zdaj v NUK. V njem je spisek 30 imen božanstev iz antičnega sveta, ki jih je skušal Bilc posloveniti. Tako je nor. Eola, boga vetra, naredil za Viharika, Floro za Cviterco, Apolona za Belina itd. V raziskovanje se Bilc ni spuščal. Prvi je zaoral v to ledino Trstanjak. Imel pa je že neke svoje teorije, ki jih moramo presojati historično. Takrat se je namreč v filologiji pojavila tim. indijska teorija, ker so jezikoslovci odkrili sanskrt, ga razrešili in skušali tudi verstvo evropskih narodov spraviti v sklad z indijskim. Trstanjak je našel veliko lepega in je njegovo gradivo dragoceno, zato ga kljub teorijam in razlagam, ki so večkrat nesprejemljive, ne smemo zavreči. Treba bo gradivo kritično pregledati tako, da bomo znova iskali v krajih, kjer je on zapisoval. Gradivo o bajnih bitjih namreč ne izgine tako hitro, kot bi si kdo mislil. Iz Brkinov npr. je Bavčar že 50 let pred Valvasorjem poročal o Duhovinu in je izročilo o njem živelo tam še v 20. stol. Za Trstanjakom je o mitologiji pisal G. Krek v 2. izdaji svoje „Einleitung in die slawische Literaturgeschichte“ (1887), kjer je skušal spraviti v mitologijo vse naše pesništvo, prozno in verzificirano. S tem se seveda ne moremo strinjati. Njegova zasluga pa je, da je tudi literarnim zgodovinarjem odprl oči in opozoril na pomembnost tega gradiva tudi za študij verovanj starih Slovanov, ker je poznal in upošteval naše slovensko gradivo. Nekako 50 let za Krekom (1930) je naš germanist J. Kelemina izdal pri Mohorjevi družbi „Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva“. V njih je zbral vse, kar imamo bajeslovja, žal pa je gradivo po svoji presoji popravil. Tudi uvod je precej anahronističen, saj tiči s svojim sistemom še v 19. stol. Za Kelemino je skušal sistematično obdelati slovensko mitologijo J. Mal, ki je 1941 objavil „Slovenske mitološke starine“ v „Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo“ in v „Studie materiali di storia delle religioni“. Na svoj sistem je bil ponosen in ga je tudi branil, ko so ga prijemali. Prvi je bil prof. Nachtigal, ki ga je opozoril na neke filološke pomanjkljivosti. Iz podobnih želja kot pisci 100 let poprej, je namreč Mal skušal pokazati, da imamo tudi Slovenci svoj Olimp. Njegovi prijemi so deloma že moderni, npr. v tem, kako skrbno razlaga ozadje naših verskih predstav v ognju, elementih itd. Skrbno je preučil vse tedaj

dosegljivo gradivo in iz etnografske literature zbral, kar se je dalo, dognal iz nje stvari, ki jih ni nihče pred njim, ter upošteval tudi običaje. Malov prispevek je dragocen, interpretacija pa seveda zahteva drugačne prijeme. Takega Olimpa kot so ga imeli stari Grki ali kot ga je imel indijski svet, Slovenci ne bomo imeli. Sicer pa je Olimp, kakršnega poznamo, sad večstoletnega razvoja. Če pa pogledamo v najstarejši čas, v obdobje mnikenske kulture in prvih literarnih pričevanj, najdemo tudi tam samo drobce, ki marsikdaj ustrezajo stanju, kot ga poznamo v našem slovanskem svetu.

Stanje naše mitologije je doslej najboljše, najbolj realistično označil K. Štrekelj v uvodu v ciklus predavanj o literarni zgodovini, katerih rokopis je bil letos ob stoletnici graške slavistične stolice razstavljen v Gradcu. V poglavju „Početki slovenskega slovstva“ pravi: „Stari vek poganskih Slovencev nam je knjiga s sedmimi pečati. Iz nekoliko vrstic, ki se dajo brati, se da pač mnogo uganjevati in domnevati, toda zelo malo zanesljivo dokazati. Ohranili so se nam le odpadki prvotnega svetovnega nazora naših prednikov in še ti niso iz posebno starega časa. Da se o njih po tem, kar vemo o njih sorodnikih, sklepajo, da so tudi oni verovali v nadnaravna bitja, s katerimi so oživljali prirodo, si razlagali razne prikazni življenja. Verjetno je, da je stari slovenski pogan s pesmijo molil sonce, katero je pozdravljaj v raznih menah kot zmagovalca nad dolgo zimo, kot buditelja cvetnate pomladi in oživljajočega ploditelja zemeljskih sadežev. Da je poletni in zimski obrat sonca sledil s pesmimi, igrami, reki, da se je z žalostno tožbo ločil od mrtvih svojih ljubljencev in praznoval na grobeh umrlih. Toda od vsega tega se ni v pismu ohranilo nič. Skrivnostne, nerazumne verze in reke, nekoliko zatemnelih, težko razumljivih bajk, veliko število pravljic in povedk, šeg in običajev je tisočletni nanos vseevropski pokril in prodrl tako, da se z današnje oblike te tradicionalne literature ne da več brez skrbi osvetljevati predkrščanska doba našega naroda. Krščanstvo, višji kulturni element, je deloma odstranilo, deloma posnelo vase prejšnjo fazo in jo je popolnoma premagalo.“

Po tem splošnem uvodu je predavatelj prišel k obravnavi konkretnega primera. Predstavil je Godovčiča, bajna bitja, ki nastopajo v neki pravljici iz Rezijske. Hotel je pokazati, kaj vse lahko prinese poglobljen študij ljudskih pravljic. Rokopis tega dela svojega predavanja je dr. Matičetov namenil za objavo, zato ga tu samo omenjamo.

V razpravi po predavanju se je oglašil najprej dr. V. Vodušek in se dotaknil problema prenašanja ljudskega izročila zlasti pripovednih tem. Opozoril je, da je pravilica, ki jo je obravnaval dr. Matičetov, zgovoren dokaz zoper splošno prevladujoče mnenje, da izvirajo teme pripovednih pesmi iz srednjega veka, iz kakšnih dvorskih romanov ipd. in da so jih raznesli po Evropi potujoči pevci in godci. Drugače da si ni mogoče razložiti nahajališč iste teme na tako različnih, včasih zelo oddaljenih krajih. Če so raziskave pokazale, da obstaja zveza in podobnost med pravljicami ne le po Evropi, marveč tudi zunaj nje, se je treba nad tem zamisliti. Na splošno velja mnenje, da preprosti človek ni zmožen fabuliranja brez pobude od zunaj in da ni misliti na pojav pripovednih pesmi pred kakšnim 14. stoletjem, pred nastopom potujočih viteških pevcev. Pravilice pa s svojo razširjenostjo dokazujejo prav nasprotno.

J. Bogataj je opozoril, da je usmeritev umetnostne zgodovine v ikonografijo razrešila tudi veliko problemov s področja mitologije. Med temi zavzema prav vprašanje likovnega upodabljanja časa pomembno mesto.

Dr. R. Hrovatin je postavil vprašanje, zakaj Slovani nimamo svojega Olimpa in ali niso predstave o nadnaravnih bitjih odvisne od socialnih razmer, v katerih ljudstvo živi. Stari Slovani so živeli na nižjem socialnem položaju kot Grki, zato si božanstev niso mogli predstavljati na tak način kot oni. Vprašanje je, ali so pri vseh Slovanih nadnaravna bitja na taki stopnji. Kaj pravi o tem sovjetska znanost, saj se tam v zadnjem času intenzivno bavijo s mitologijo?

Dr. M. Matičetov je odgovoril, da vsa pričevanja na celotnem slovanskem prostoru izvirajo iz časa, ko smo Slovani prišli v dotik s tujci. Pri grškem zgodovinarju Prokopiju so prva pričevanja z Balkana, vendar ne razločna in se o njih pravem pomenu znanstveniki še pripravljajo. Bolj oprijemljiva pričevanja so za Balte iz raznih nemških kronik iz 12. in 13. stol., saj govorijo prav konkretno, kakšna so bila božanstva, ki so jih našli, ko so podirali mesta in temple, in ki jih je mogoče pripisati slovanskim naseljencem. Vsa ta pričevanja, enako kot kasnejša iz literarnih virov ali iz pravoslavnih cerkvenih, pa imajo to napako, da so pristranska, propagandna in torej nezanesljiva. Slovani nimamo literarne stvaritve, ki bi bila ohranjena iz poganskega časa, kot je npr. germanska Edda. Edino, kar imamo, so fragmenti v ljudskem izročilu, včasih prav neznatni drobci, ki pa jih je treba skrbno in pošteno zbirati. Marsičesa danes še ne znamo razložiti, posrečilo pa se bo morda znanstvenikom, ki bodo oboroženi z drugačnimi metodami in bodo lahko imeli širši pregled.

Priloge in razstave

RAZSTAVA V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU „KMEČKA HIŠA V SLOVENSKEM PANONSKEM SVETU“. Razstavo je pripravila Fanči Šarf, kustos muzeja, ki je tudi avtorica kataloga (z istim naslovom, Ljubljana 1971) čeprav o avtorstvu glavnega besedila iz kataloga ničesar ne vemo. — Po razstavah o kraški in alpski hiši je to tretja razstava, posvečena hiši na Slovenskem.

Obseg panonskega sveta, obravnavanega na tej razstavi, se ujema z razširjenostjo slovenske panonske hiše po Antonu Meliku. Obdelana je predvsem hiša 19. in začetka 20. stoletja, torej tista zdaj že izginjajoča hiša, ki jo še doseže naše neposredno opazovanje in ki jo je še mogoče opredeljevati po geografski tipologiji. Upravičeno je puščena ob strani problematika starejše zgodovine hiše in tudi pripomba v katalogu, po kateri naj bi bila hiša tega ozemlja najbolj sorodna staroslovenski, bi brez škode lahko izpadla. Obravnavana tudi ni unificirana hiša najnovejših oblik, ki problemsko sodi v drug okvir.

Na vzhodnoslovenski, zlasti prekmurski hiši je nekoliko večji poudarek kot na belokranjski, kar gre menda na račun časovne stiske. Kljub temu pa razstava dosega svoj glavni namen in daje dovolj nazorne vizualne predstave o svojem predmetu. Drugi, širokim krogom manj znani namen razstav je v tem, da dajejo pospešek zbiranju predmetov. Tudi ta namen je dosežen, če drugega ne, s pridobitvijo lepega primerka ornamentiranega zatrepca.

Razstava in katalog pa izpolnjujeta še tretji namen, namreč predstavitev znanstveno uporabnih novih spoznanj. Teh je celo razmeroma precej: Predvsem je avtorica pojasnila izvirno izrazoslovje za zvrsti hiš po tlorisu (katalog, str. 6–7); dozdeva se, da bo odslej kazalo govoriti o domu na vogel in o domu na dva vogla,

dvomni ključ pa kot znanstveni naziv za določeno zvrst opustiti, čeprav je živ izraz. Drugič so zdaj lepo in kratko pojasnjeni različni načini graditve. Tretjič razširja avtorica doslej dognano ozemlje dimnice na Južne Haloze in na Obsotelje (str. 8–9), o čemer bi bilo treba dokumentacijo še posebej objaviti v razširjenem obsegu in bolj nadrobno; spoznavamo pa tudi poseben tip prekmurske dimnice (str. 9). Slednjič srečujemo na več mestih kataloga posebno prekmursko zvrst velike družine, ki sicer nima zveze s kako predavno ustanovo in je očiten rezultat gospodarskih in družbenih razmer 18. in 19. stoletja, bi bila pa prav zato vredna posebne obravnave. Šlo bi za edino zvrst velike družine, ki jo je mogoče med Slovenci z gotovostjo neposredno ugotoviti. — Tako razstava nudi nekaj dragocenih spoznanj in daje, upajmo, tudi pobudo za njihovo poglobitev, ki ob tej priložnosti ni bila niti nujna niti mogoča.

Nemški prevod se dobro bere, kljub (ne preštevilnim) tiskovnim napakam in kljub nekaterim nerodnim izrazom (Drautal nam, Draufeld, Landesherren nam, Grossgrundbesitzer — tu že slov. zemljiški gospodje ni najboljši izraz —, Harfe na koruznjak itd.).

S. Vilfan

SLOVENSKE LJUDSKE PESMI NA GRAMOFONSKIH PLOŠČAH

Pred dvema letoma smo začeli v Glasniku objavljati seznam plošč, ki so v svojih naslovih napovedovale „slovenske narodne“ ali „slovenske ljudske“ pesmi. Letos v ta seznam nimamo kaj dati, ker trenutno na našem trgu ni nobene nove plošče, ki bi obetala „slovensko ljudsko pesem“. Na mnogih ploščah najrazličnejših ansamblov je sicer kakšen posnetek označen kot „narodna“, vendar so to le priredbe že znanih besedil in napevov. Pač pa se je zdaj pojavilo še novo poimenovanje: „... po narodnih motivih priredil ta in ta.“ Večkrat so to skrpucala, tako besedil kot napevov. Naštevane takih plošč ne sodi v Glasnik. Morda bo prihodnje leto bera boljša.

Julijan Strajnar

LJUDSKA PEVKA MINCA HATOVA

V 1. knjigi izdaje „Slovenske ljudske pesmi“, ki je pred kratkim izšla, beremo (str. 332) o njej, da je bila znana samo pod tem vzdevkom, rojena verjetno ok. 1840, doma menda iz vasi Vrh in okrog leta 1920 pri osemdesetih letih. Sicer je bila v zadnjih letih v tisku še nekajkrat omenjena (gl. npr. Glasnik SED II—1959/60, št. 4, str. 25, Koledar MD 1971, 135).

Minco Hatovo sem sam dobro poznal. Bila je najpomembnejša ljudska pevka v Kostelu ob Kolpi in zasluži, da povemo kaj več o njej. S pomočjo prifarskega župnika Antona Pogorelca sem zbral zanesljive podatke o njenem življenju in jih v naslednjem podajam.

Minca Hatova se je pisala Krkovič in je bila rojena na Vrh, št. 9, pri „Liščevih“, 2. junija 1858. Njen oče je bil Jože Krkovič, doma s Stelnika št. 1, rojen 4. marca 1819, mati pa Neža Lisac, rojena na Vrh, št. 9, 12. marca 1827. Poleg Mince sta imela še hčeri Nežo, rojeno 3. junija 1853, in Uršulo, rojeno 1. junija 1863.

Mincini starši so imeli nekaj časa na Vrh gostilnico in branjarijo. Toda kaže, da sta bila oče in mati slaba računarja in gospodarja. Stari ljudje so pripovedovali, da sta imela več lončenih posod, kamor sta metala klinčke za vsakega gosta in za vsak liter vina, ki ga je popil. Nazadnje sta morala gostilno zapreti, branjarijo pa so jima okradli. Ko sta bila prodana še hiša in posestvo, so se morali Krkovičevi izseliti v bajto na drugi strani ceste, poleg Županovih. Tu sta oče in mati leta 1894 umrla, Uršula pa se je poročila k Potoku(+), v hišico poleg Novaka. Vzela je nekega Črneto od Pirč. Neža je služila na Brodu na Kolpi in tam umrla leta 1919, Minca pa je hodila na dnino in zahajala k sestri Uršuli. Pa tudi tega zatočišča je bilo konec, ko je Uršula z možem prodala hišo pri Potoku in se preselila h Grivcu.

Mincin oče je v pogovoru pogosto rabil besedo „hat“, ki je madžarska in pomeni „torej, pa, no“. Zato se ga je prijel vzdevek „Hat“, njegove hčere pa so bile Hatove. Iz tega je mogoče sklepati, da je Jože Krkovič-

Hat hodil delat ali krošnjarij na Madžarsko kakor mnogi drugi Kostelci.

Minca je bila srednje postave, zadnja leta življenja, ko je že lezla v dve gube, pa kar majhna in šibka. Na starost je imela popolnoma bele lase. Bila je neznansko naivna in možaželjna. Na račun te njene slabosti so fantje in dekleta uganili marsikatero šalo. Tako se je nekoč neko dekle napravilo v fanta in prišlo k nji v vas. Drugič so ji prinesli kričečo razglednico, češ da ji je pisal ta in ta fant. Brati ni znala, kartice pa je bila nadvse vesela in jo je hranila v svoji culi. Nekoč so ji po pošti poslali težak zavoij, češ da ji ga pošilja njen fant. Ko ga je presrečna privlekla domov, je našla v njem samo gnilo peso in repo. Mislila je, da so ji sovražniki pokradli darilo iz zavoja ter naložili pese in repe. Že v mladosti je hodila prepevat v stelnike nad vasjo Poden, da bi jo slišal „njen“ fant. Jokala je od veselja, ko so ji rekli, da neki drugi fant grozi, da se bo na slamico obesil od žalosti, ker je tako dolgo ni k njemu. Popustila je delo in hitela tja.

Kljub vsem tegobam Minca ni poznala žalosti. Kar naprej je prepevala pesmi, kolikor jih je znala. Nekaj pesmi se je naučila od stare Branovičke, nekaj pobožnih pa menda od redovnic v Marijinem domu v Kočevju, kamor je tudi hodila delat.

Ko je Minca onemogla, je prišla med reveže, za katere je občina skrbela tako, da jih je pošiljala od hiše do hiše: vsaka hiša jim je morala dati en dan hrano in bivališče. Po prvi svetovni vojni so v prifarski občini (Fara ob Kolpi) poleg Mince hodili po hišah še Piškur, Obranovič, Metica in Trüga. Minco so ljudje imeli najrajši, ker je bila najbolj snažna, medtem ko so se pri drugih bali, da jim ne bi zanesli v hišo kakšnega mrčesa. Pa tudi delala je Minca rada in v nekaterih hišah so jo zadržali po več dni, da jim je fižol „zružila“ (zluščila). Najrajši so Minco imeli otroci, ker jim je neprenehoma pela vedno nove pesmi in pripovedovala pravljice.

Smrt, ki je Minco rešila trpljenja, je bila po svoje bridka. Na veliki četrtek 13. aprila 1933 so jo našli mrtvo pri Martinu Ribiču v vasi Hrib, pokopali pa so jo na veliki petek. Ker zadnje dni velikega tedna po starem običaju zvonovi umolknejo (ljudje pravijo, da „zvonovi gredo v

(+) V Kostelu se ob krajevnih imenih na vprašanje „kje“ uporablja predlog „pri“, na vprašanje „kam“ pa „k“, torej: pri Potoku, pri Pirčah, pri Grivcu, k Potoku, k Pirčam, h Grivcu i.p.d.

"Rim"), tudi Minci ni nič zvonilo. Ob njenem skromnem pogrebu se je oglašala samo — ragljal! Prifarec Tone Županov še danes pove: „Jaz se tega dobro spominjam, saj sem ji jaz regljal (ragljal)!“

In vendar Minca Hatova ni več „gluho ime“, ampak bo dobila zasluženo mesto med pomembnimi ljudskimi pevci in pevkami na naših tleh. Bila je res pevka po božji volji in prava škoda je, da ni kdo takrat zapisoval stare pripovedne pesmi in balade, ki jih je pela. Vendar vse ni izgubljeno, saj še vedno živi in poje rod Kostelk, ki so jo v mladosti poslušale in od nje prevzele več pesmi.

Jože Gregorič

In memoriam

MARIJA TEKAVEC — SKAJŽEVA (1896—1971)

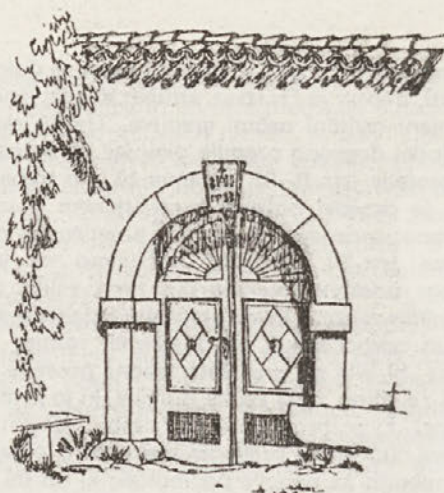
Ko sem jo letos v maju obiskala v njeni skromni, prijazni hiši v začetku vasi Dane pri Ribnici, nisem slutila, da bo to poslednjikrat. Večkrat me je bila vabila, naj jo pridem pogledat, ne uradno, brez magnetofona. Odlasla sem, ne vem zakaj. Letošnjo pomlad pa me je nekaj gnalo v Ribniško dolino k njej.

Senožeti pod Veliko goro so bile v polnem cvetju, da skoraj ni bil videl trave, na pobočjih pod Novo Štífto so modre orlice obračale svoje lepo oblikovane cvetne glavice za soncem in travniki pod vasjo Kot so rdeli od kukavičjih lučk.

Skajževa mama je bila vesela, da sem prišla. Ob kislem mleku in konzernih žgancih — pravih kmečkih, rahlih, da so se tresli — vse obujali spomine na prva srečanja pred leti, ko sem hodila snemat pesmi po okoliških vaseh. Spomladi je bilo, ko se mi je v Skajževi tesni kuhinji nasmešnila redka sreča: kar tako, brez pravega upanja v uspeh, sem gospodinjko vprašala, če je kdaj slišala za pesem o Lepi Vidi. Nič se ni začudila mojemu vprašanju: „Kajpak sem slišala, saj jo je moja sestra pela. Od tete se jo je bila naučila, očetove sestre. Še jaz jo znam nekaj kitic.“ In je zapela. Ko sem se po snemanju poslovila, je vse vriskalo v meni in samo me je neslo po klanecu navzdol. Vso pot do doma sem se spraševala, če je res, da imam na traku Lepo Vido, tisto, katere izročilo sega naravnost do Rudeža in Prešerna. Marija Tekavec, Skajževa mama iz Dane je bila zadnja, ki jo je še znala zapeti.

Bila je ena tistih skromnih ljudskih pevk, ki ne slovijo posebno, niti po lepem glasu, niti po obsežnem repertoarju. V resnici pa znajo marsikaj, dragoceno, redkosti pesemskega izročila. Skajževa mama nam je otela nekaj najlepših slovenskih balad z napovom vred. Pela je lepo, umirjeno, zbrano, preprosto, z vsem srcem. Dajala je, kar je sama prejela. Njene pesmi so bile rodovno izročilo v pravem pomenu besede. Saj so bili pevci v očetovem rodu in v materinem. Pela je rada in se ni dala prositi. Ko sem bila prvič pri njej, je v hiši tkala podna za rešeta in rete. Pa je delo popustila, sedla k peči in sklenila roke v naročju, brž pripravljena postreči z vsem, kar je znala. Čeprav je bila živahna in se je rada nasmejala, si se ob njej notranje umiril. Delo z njo je bilo užitek, ker je bila bistra, domiselna in razumna, človek, ki mu je modrost dala življenje, ne šola. Bila je ena tistih slovenskih žena in mater, ki so z vsem bitjem navezane na domačo zemljo. Naravno željo po lepoti si težijo v naravi in v pesmi, ki jo ohranjajo iz mladosti kot izročilo, katerega resnične vrednosti se v svoji skromnosti le nejasno zavedajo.

Ko sva si letos spomladi po daljšem premoru spet sedeli nasproti, je potožila, da ne more več delati kot včasih in da ji je po moževi smrti — še je nosila črnino za

Pri Gancovih, Lozice v Vipavski dolini
(Arhiv ZNM)

njim — samotno v hiši, čeprav jo odrasle hčere obiskujejo. Srce ji nekaj nagaja, je rekla. Kljub temu sva si ob slovesu želeli „na svidenje“ in nisva vedeli, da je bilo slovo za vedno.

Senožeti so cvetele takrat... Ko je pod Veliko goro v začetku julija zadisalo po senu, je Skajževa mama zapustila svojo domačijo — odnesli so jo v dolino, k možu v grob.

Tako odhajajo, druga za drugo. Pesmi, ki so jih pele, pa živijo naprej, na traku, ki je ohranil njih glas, in v srcih nas, ki se jih hvaléžno spominjamo.

Dr. Zmaga Kumer

OPONAŠANJE ZVONOV V VIŠNJI GORI

Višenjsko žegnanje je bilo v starih časih velik praznik, ki so ga naznanjali zvonovi vseh cerkva tam naokoli. Stari ljudje pripovedujejo, da so potrkalivali na Selih takole:

*S trto zvezan,
s klinom zbit,
mežnar gre zvonit!*

Pri fari sv. Tilna pa so peli zvonovi, da bodo kuhali:

*Štrukeljne, nudeljne,
stročji fižol!*

V mestu Višnji gori so se hvalili:

*Cibara, cibara,
zdaj sem se uštimalal!*

V Dobravi so naštevati:

*Kanček, Namer, Duč,
Kanček, Namer, Duč!*

V Novi vasi so hoteli imeti:

*Štrukelj, nudel, bob,
štrukelj, nudel, bob!*

Nazadnje so se oglasili še v Kriški vasi in hiteli:

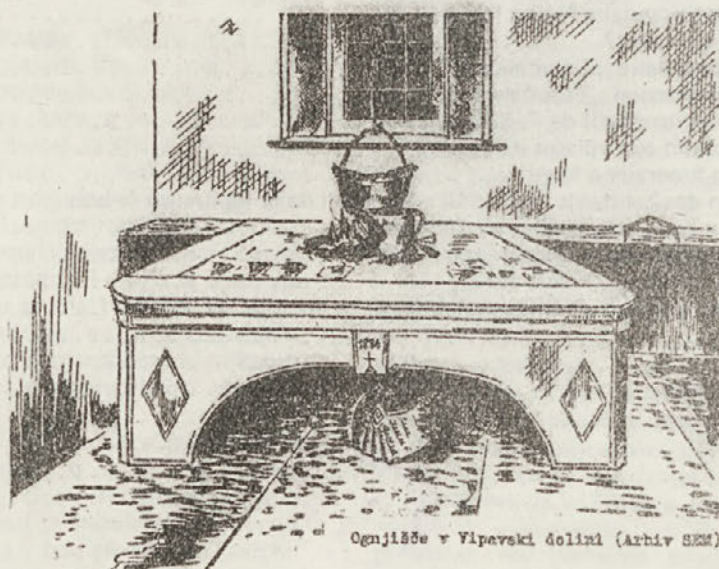
*Štrukeljčki, nudelčki,
moje življenje,
pankelčki, kravželčki,
moje veselje!*

Mihaela Zajc

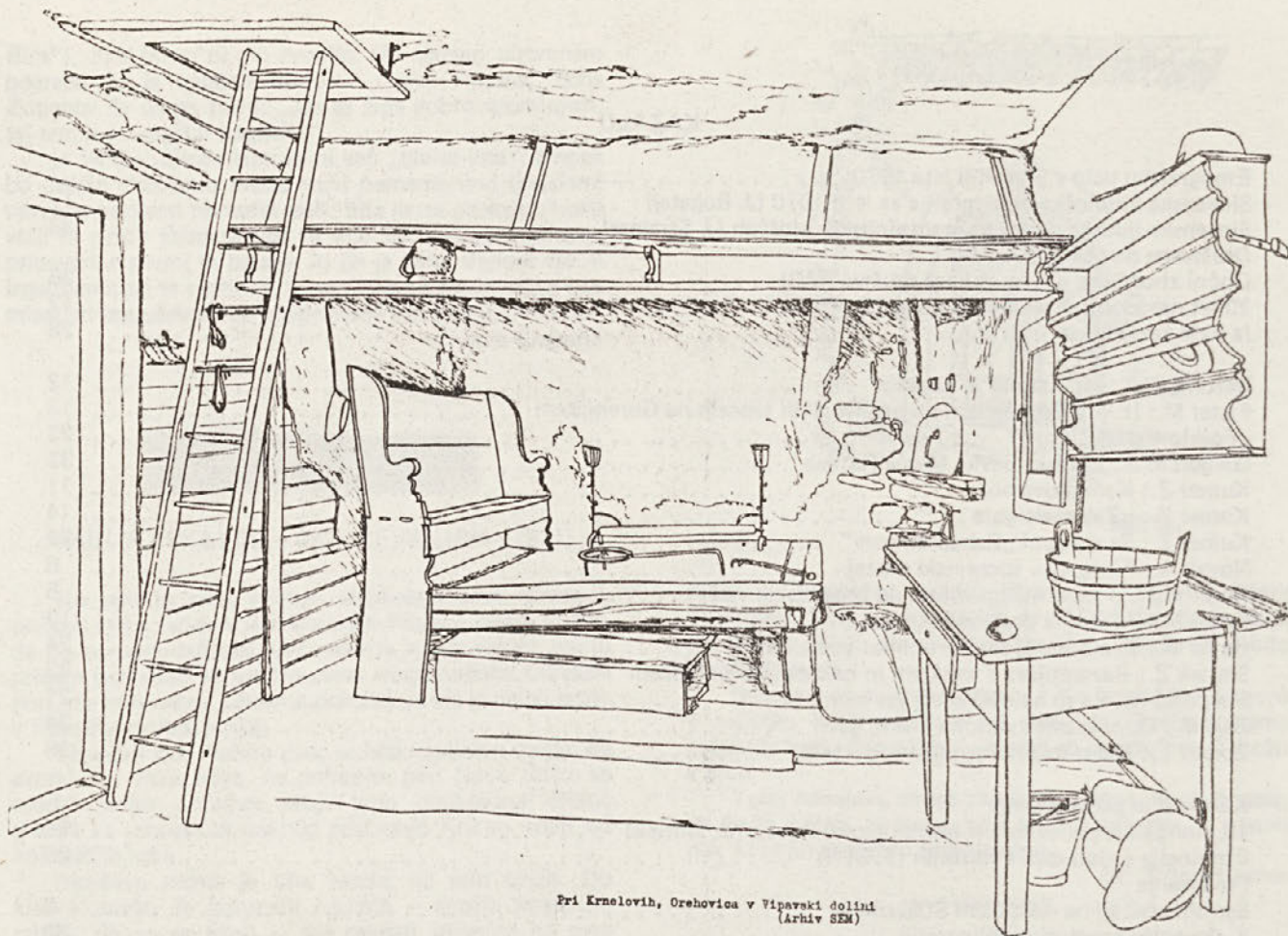
OP.UR.I Kako pa pojo zvonovi po drugih slovenskih krajih? Ali nam bralci ne bi hoteli tega sporočiti? Tudi take drobnarije spadajo v naše izročilo.

KAZALO

Etnografsko delo v Sloveniji leta 1970	1
Slovenska etnološka bibliografija za leto 1970 (J. Bogataj)	17
Slovenske ljudske pesmi na gramofonskih ploščah (J. Strajnar)	33
Društvene novice	
Občni zbor Slov. etnografskega društva (MR)	26
20 let narodopisne skupine v Celju (D. Predan)	12
Iz naše zakladnice	28
Bertoncelj J.: Mi, kar nas je kovačev	12
Fister M.: Iz ljudskega izročila o protiturških taborih na Gorenjskem	13
„Folklore und Zirkus“	23
Gregorčič J.: Ljudska pevka Minca Hatova	33
Kumer Z.: Kam plovemo?	11
Kumer Z.: „Zabučale gore ...“	14
Kumer Z.: Še o pesmi „Zabučale gore“	22
Novak A.: Finžgarjev spominski muzej	6
Rutar M.: Od tolminskega mesta do breginjskih vasi	5
Rutar M.: Pogrebna družica v Kredu	13
Rutar M.: Uvera Bavščanov o učinku strele na les	24
Šmitek Z.: Razsvetljava s treskami in baklami na Koroškem	23
Vavpotič N.: Pa so haloški bregi res strmi	21
Zajc M.: Oponašanje zvonov v Višnji gori	34
Zorzi L.: Kako so Briči streljali proti toči	16
Kongresi in posvetovanja	
18. kongres jugoslovanskih folkloristov v Bovcu (Z. Šmitek)	24
Etnologija sodobnosti v muzejih (F. Šarf)	29
Predavanja	
Šarnski običaji na nemškem Štajerskem	8
K slovenski etnološki bibliografiji	30
Slovenska mitologija	31
Prireditve in razstave	
Tabor pevskih zborov	25
Razstava ljudskih glasbil (J. Strajnar)	25
Kmečka hiša v slovenskem panonskem svetu (S. Vilfan)	32
Časopisi	15
Med novimi knjigami	25, 27
Osebnе novice	8, 27
In memoriam	
Dr. France Cigan (Z. Kumer)	9
Branislav Rusić (N. Kuret)	27
Marija Tekavec-Skajževa (Z. Kumer)	34

Ognjišče v Vipavski dolini (arhiv SEM)

Pri Krmelovih, Orehovica v Vipavski dolini
(Arhiv SEM)

TABLE DES MATIERES

L'activite ethnographique en Slovenie pour 1970	1
La bibliographie ethnologique slovene pour 1970 (J. Bogataj)	17
Les chansons populaires slovenes sur les disques (J. Strajnar)	33
Nouvelles de la Societe ethnographique	12, 26
De notre tresor	28
Bertoncelj J.: Nous, qui sommes des forgerons	12
Fister M.: De la tradition populaire sur les camps contre les Turcs a Gorenjsko (Haute Carniole)	13
„Folklore und Zirkus“	23
Gregorič J.: La chanteuse populaire Minca Hatova	33
Kumer Z.: Ou le vent nous mene?	11
Kumer Z.: La chanson populaire „Zabučale gore“	14
Kumer Z.: Encore sur la chanson „Zabučale gore“	22
Novak A.: Le musee commemoratif de F. S. Finžgar	6
Rutar M.: De la ville Tolmin aux villages de Breginj	5
Rutar M.: La compagne funeraire a Kred	13
Rutar M.: La conviction des habitants de Bavštica de l'effet de la foudre sur le bois	24
Šmitek Z.: L' eclairage a l'aide des torches en Carantzie	23
Vavpotič N.: Les collines de Haloze sont vraiment dures	21
Zajc M.: L'imitation des cloches a Višnja gora	34
Zorzut L.: Comment les habitants de Brda tiraient pour se proteger de la grele	16
Congres et deliberations	24, 29
Conferences	8, 30, 31
Manifestation et expositions	25, 32
Revue	15
Livres nouveaux	25, 27
Nouvelles personnelles	8, 27
In memoriam	9, 27, 34